

Sławomir Kadrow

Osada kultury lubelsko-wołyńskiej na stan. 35 w Kosinie, gm. loco, woj. Rzeszów

Stanowisko 35 w Kosinie odkryte zostało w 1982 roku przez mgr E. Kłosińską w trakcie badań powierzchniowych AZP. W 1986 roku autor sprawozdania oraz dr S. Czopek przeprowadzili na nim badania wykopaliskowe o charakterze sondazowym. Stanowisko położone jest na południowym skraju Pradoliny Podkarpackiej, mikroregionu Kotliny Sandomierskiej. Jest to obniżenie ciągnące się u podnóża pokrytego lessem Podgórze Rzeszowskiego. Odpływały tędy wody topniejącego lodowca skandynawskiego w czasie recesji zlodowacenia krakowskiego (J. Kondracki 1978, s. 400). Stanowisko o powierzchni 0,5 ha rozlokowane jest ok. 300 m na północ od krawędzi Podgórze na gruncie nieznacznie wzniesionym ponad otaczający teren (ryc. 1). Niejasny pozostaje do tej pory problem genezy gleby pokrywającej teren stanowiska, będącej jednocześnie środowiskiem skąd pozyskane zostały wszystkie zabytki z tego stanowiska.

W wykopie o powierzchni 100 m² usytuowanym w centralnej części stanowiska nie natrafiono na żadne obiekty nieruchome, które wcinatyby się w całec. Typowy układ warstw glebowych przedstawiał się następująco: (1) humus — warstwa orna; do 30 cm miąższości, (2) silnie zhumifikowana warstwa gleby (tzw. warstwa kulturowa), gleba pylasta w kolorze ciemnobrunatnym; 30—60/70 cm miąższości, (3) warstwa przejściowa między tzw. warstwą kulturową a całcem, silnie spiaszczona; 60/70—80 cm, (4) całec na który składa się biały i jasnożółty piasek z żelazystymi przebarwieniami. W warstwach (1) i (2) w dużych ilościach zalegał materiał zabytkowy, spotykany sporadycznie również w warstwie (3).

W zachodniej i w centralnej części wykopu odkryto dwa słabo zarysowane i bardzo płytkie, owalne w planie obiekty o średnicy do 2 m, wkopane w warstwę (2), tym samym od niej młodsze. Podobnie traktować należy ślady dwóch dołków posłupowych (?), które wystąpiły w SE narożniku wykopu. Wstępna analiza wszystkich zabytków ruchomych zalegających w wypełniakach wspomnianych obiektów wziętych nie pozwoliła na jednoznaczne ich powiązanie ze skromnie na tym stanowisku reprezentowa-

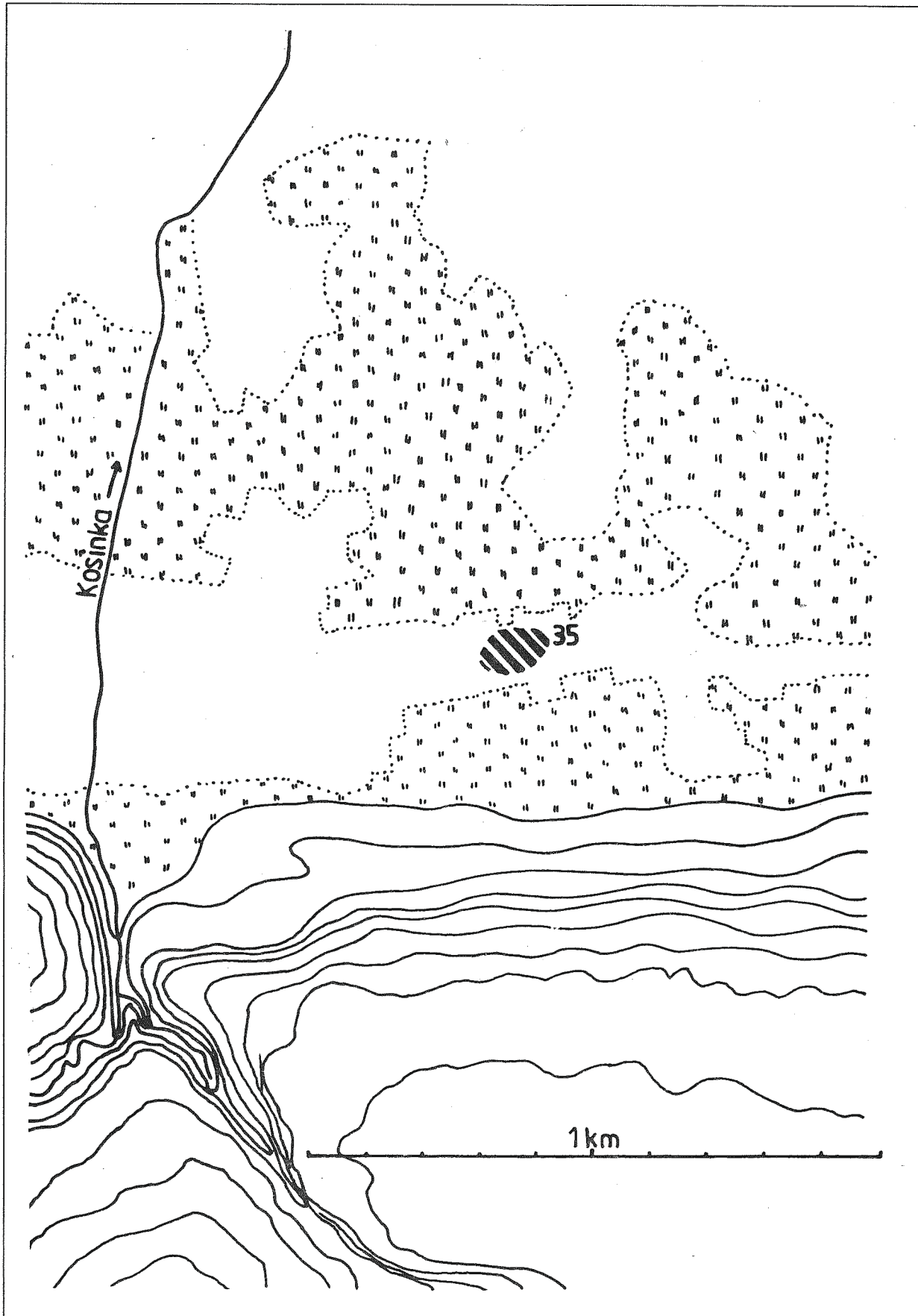
nym materiałem kultury mierzanowickiej lub trzcinieckiej. Jedno tylko nie ulega wątpliwości; obiekty te są młodsze od tzw. warstwy kulturowej, obfitującej w zabytki kultury lubelsko-wołyńskiej z nieznaczną przymieszką materiałów kultury ceramiki wstęgowej rytej.

Najwcześniej ślady pobytu człowieka na tym stanowisku związane są z bliżej nie określonymi formami skromnego osadnictwa ludności wspomnianej już kultury ceramiki wstęgowej rytej (ryc. 7, ł, n—p, r—t). Materiał zabytkowy tej kultury jednoznacznie łączyć można z jej rozwiniętą fazą nutową (NII w nomenklaturze przyjętej dla chronologicznej klasyfikacji materiałów pochodzących z osadniczego mikroregionu rzeszowskiego; por. S. Kadrow 1990a, s. 62, ryc. 6, 28; tenże 1990b, ryc. 6).

Dominująca grupa materiałów reprezentuje jednak kulturę lubelsko-wołyńską. Struktura technologiczna ceramiki tej kultury, rozpoznana w oparciu o wydzielone, charakterystyczne fragmenty przedstawia się następująco: A1 — 2,4%, A2 — 4,9%, B1 — 31,7%, B2 — 31,7%, C1 — 19,5%, C2 — 9,8% (klucz do przedstawionej charakterystyki grup technologicznych w: S. Kadrow, E. Kłosińska 1989, tabela 1). Na powierzchniach naczyń grup technologicznych B i C często występują ślady pasm pozostawionych przez wiechę trawy lub słomy, który służył do wyrównywania powierzchni zewnętrznych i wewnętrznych po częściowym już osuszeniu naczynia.

Nie zaobserwowano podziału ceramiki na delikatną i grubej roboty. Typowa grubość ścianek wynosi 6 mm. Dominuje domieszka tłuczni ceramicznego o granulacji do 1 mm, dodawana najczęściej w średnich ilościach. Bardzo rzadko występują powierzchnie gładkie i błyszczące, najczęściej zaś równe i gładkie, niekiedy mączyste.

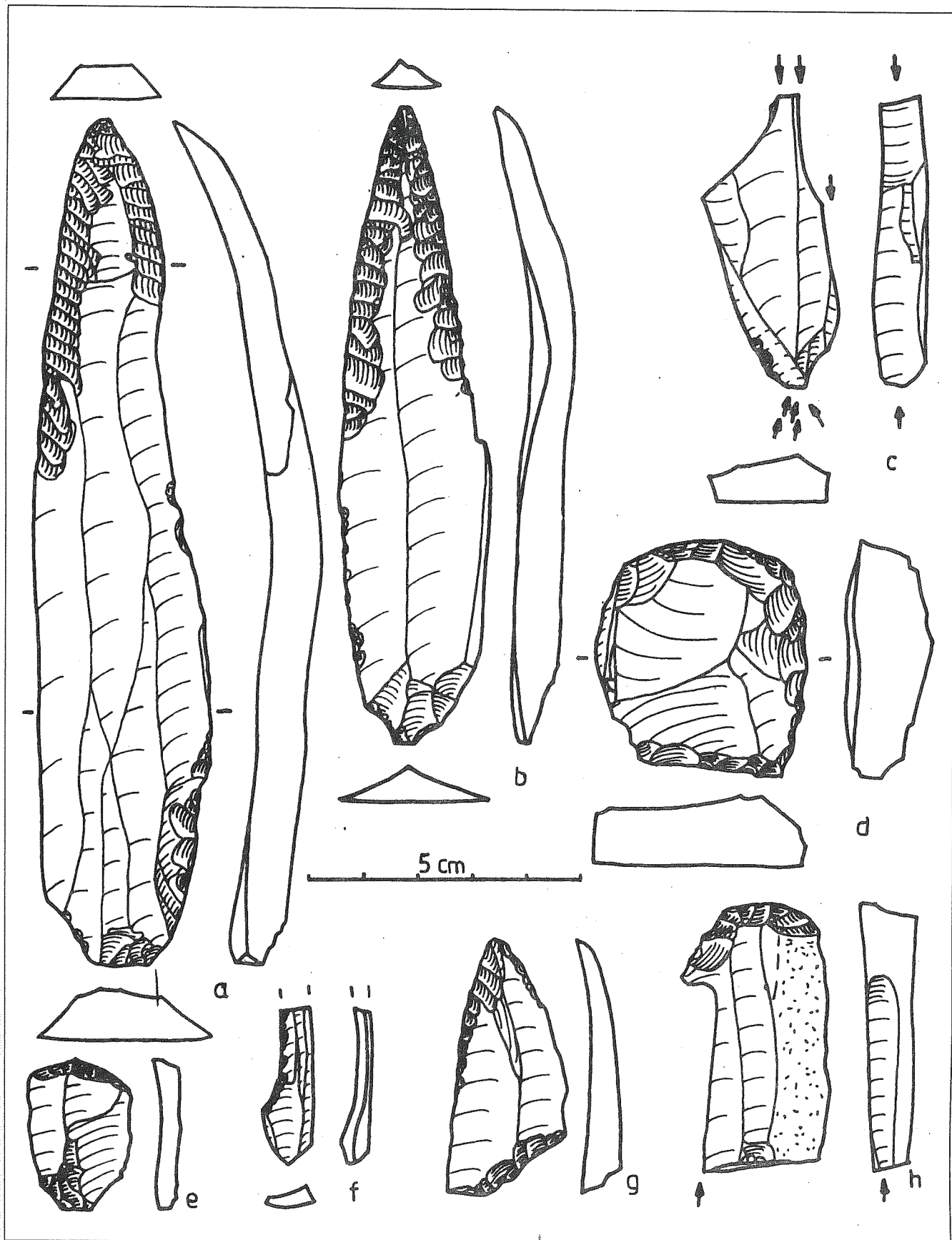
Wątki zdobnicze (w tym ucha) pokrywają ok. 5% całości zbioru ceramiki. Najczęściej spotyka się odciski palców, ułożone w rzędzie tuż poniżej krawędzi wylewu, po jego wewnętrznej stronie (ryc. 8, e, f), albo na samej krawędzi (ryc. 8, a). Nieco rzadziej występują podobnie systuowane odciski paznokci (ryc. 7, f) lub odciski stępła-słupka (ryc. 7, e). Rzadziej mamy do czynienia z guz-

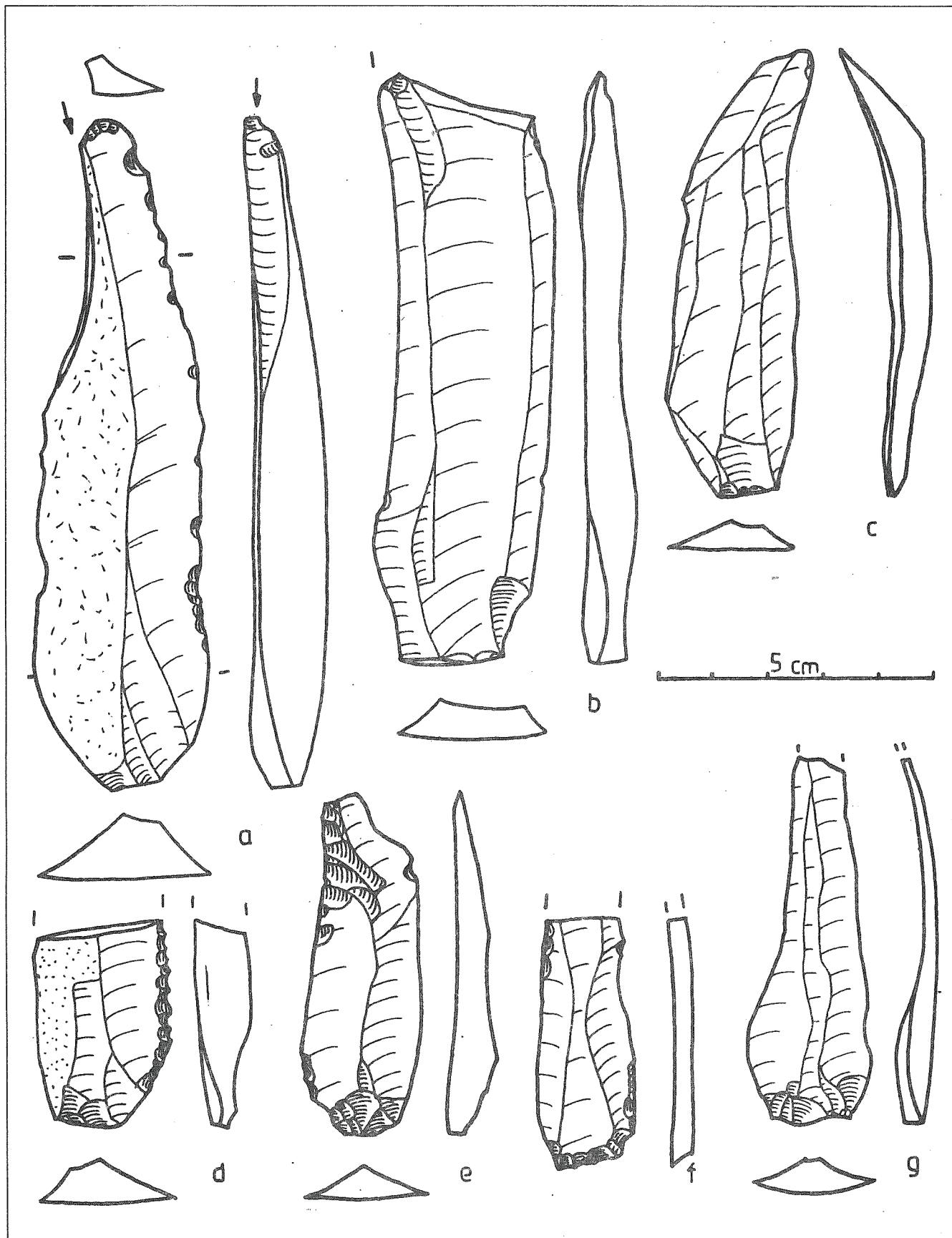
Ryc. 1. Kosinka, woj. Rzeszów, stan. 35. Położenie topograficzne

Abb. 1. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Topographische Lage

Ryc. 2
Abb.
b-h

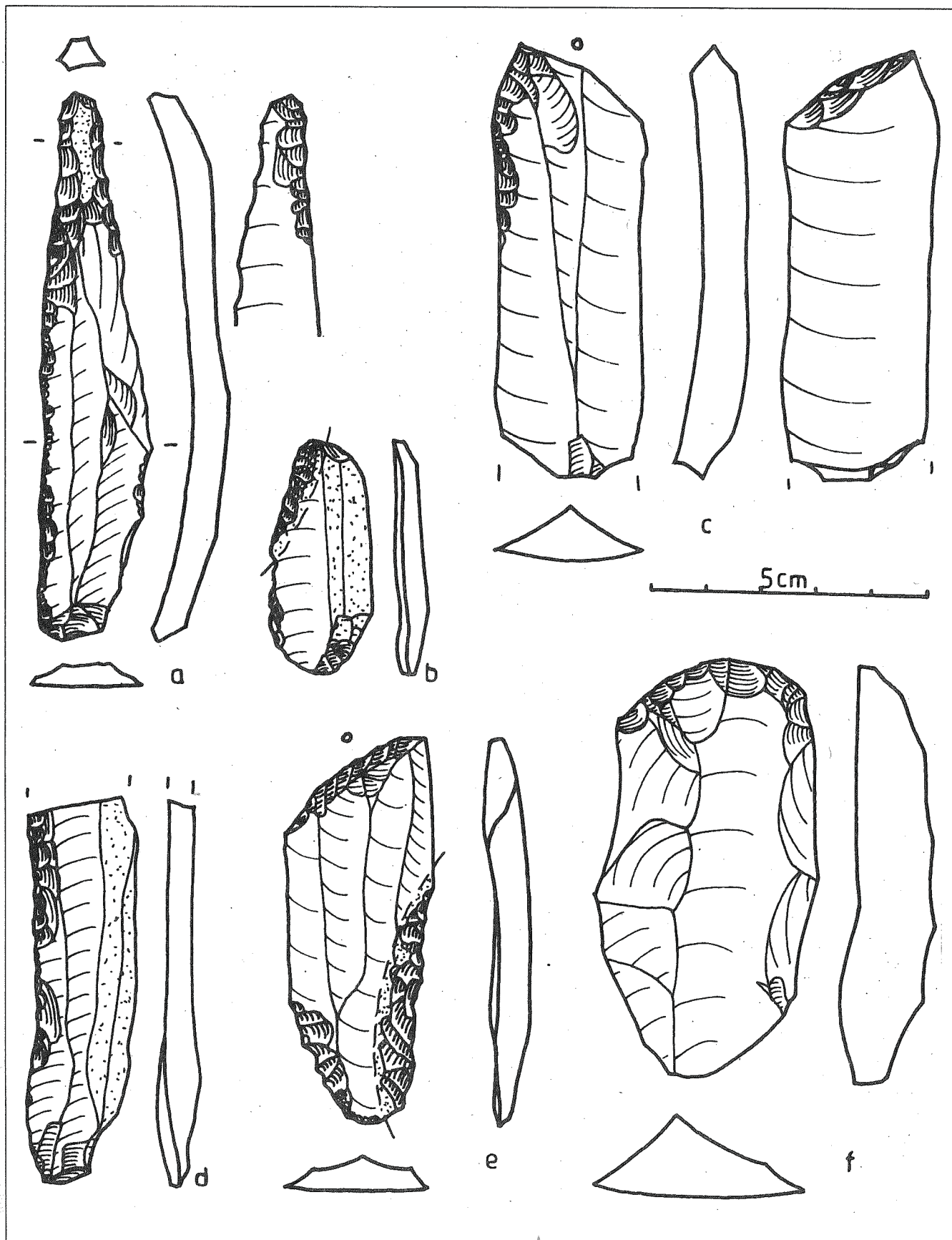

Ryc. 2. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Zabytki krzemienne kultury lubelsko-wołyńskiej (a-krz. wołyński, b-h — krz. czekoladowy)
 Abb. 2. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Feuersteinfunde der Lublin-Wolynien-Kultur (a — Wolynien-Feuerstein, b-h — Schokolade-Feuerstein)

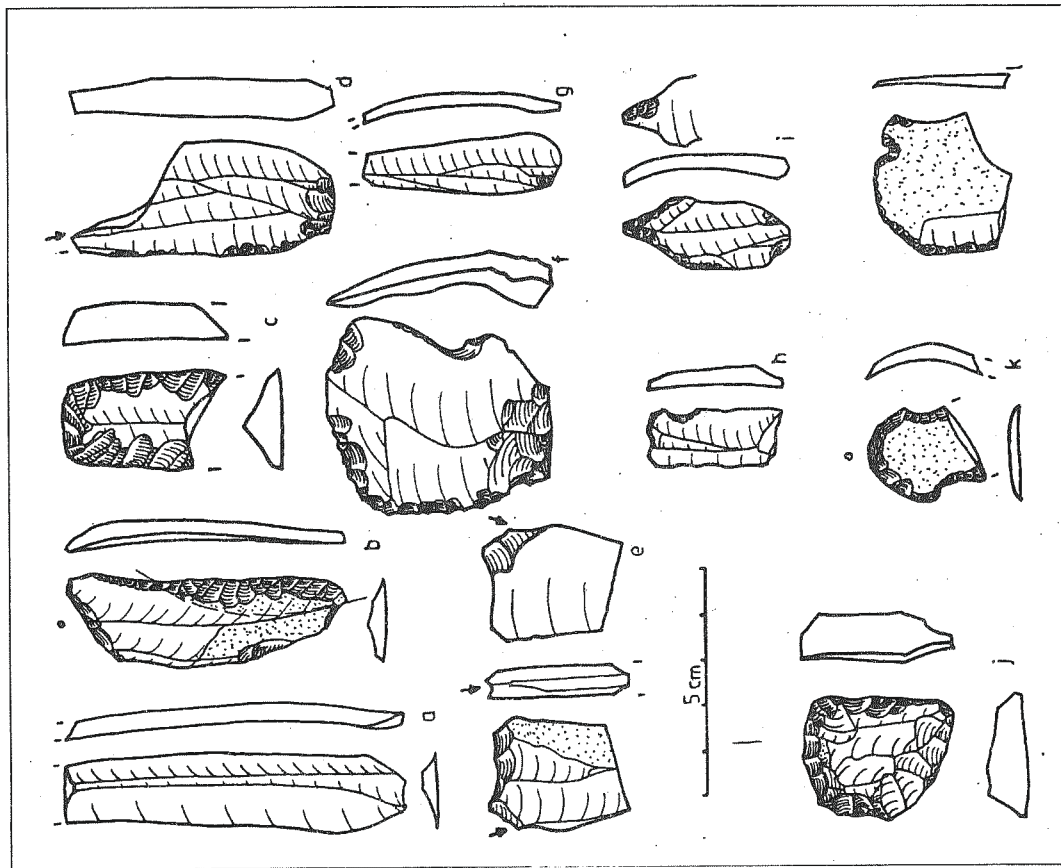
Ryc. 3. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Zabytki krzemienne kultury lubelsko-wołyńskiej (wszystkie okazy z krzemienia czekoladowego)

Abb. 3. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Feuersteinfunde der Lublin-Wolynien-Kultur (alle Exemplare — Schokolade-Feuerstein)

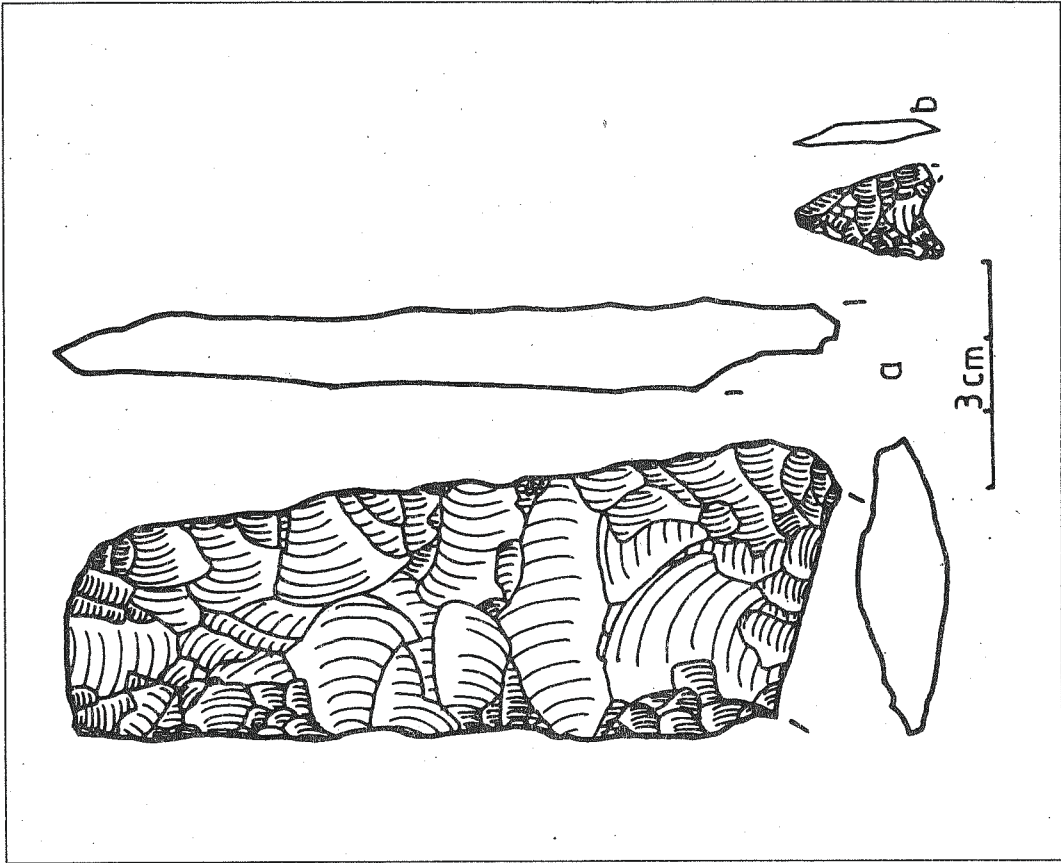
Ryc. 4. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Zabytki krzemienne kultury lubelsko-wołyńskiej (wszystkie okazy z krzemienia czekoladowego)

Abb. 4. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Feuersteinfunde der Lublin-Wolynien-Kultur (alle Exemplare — Schokolade-Feuerstein)

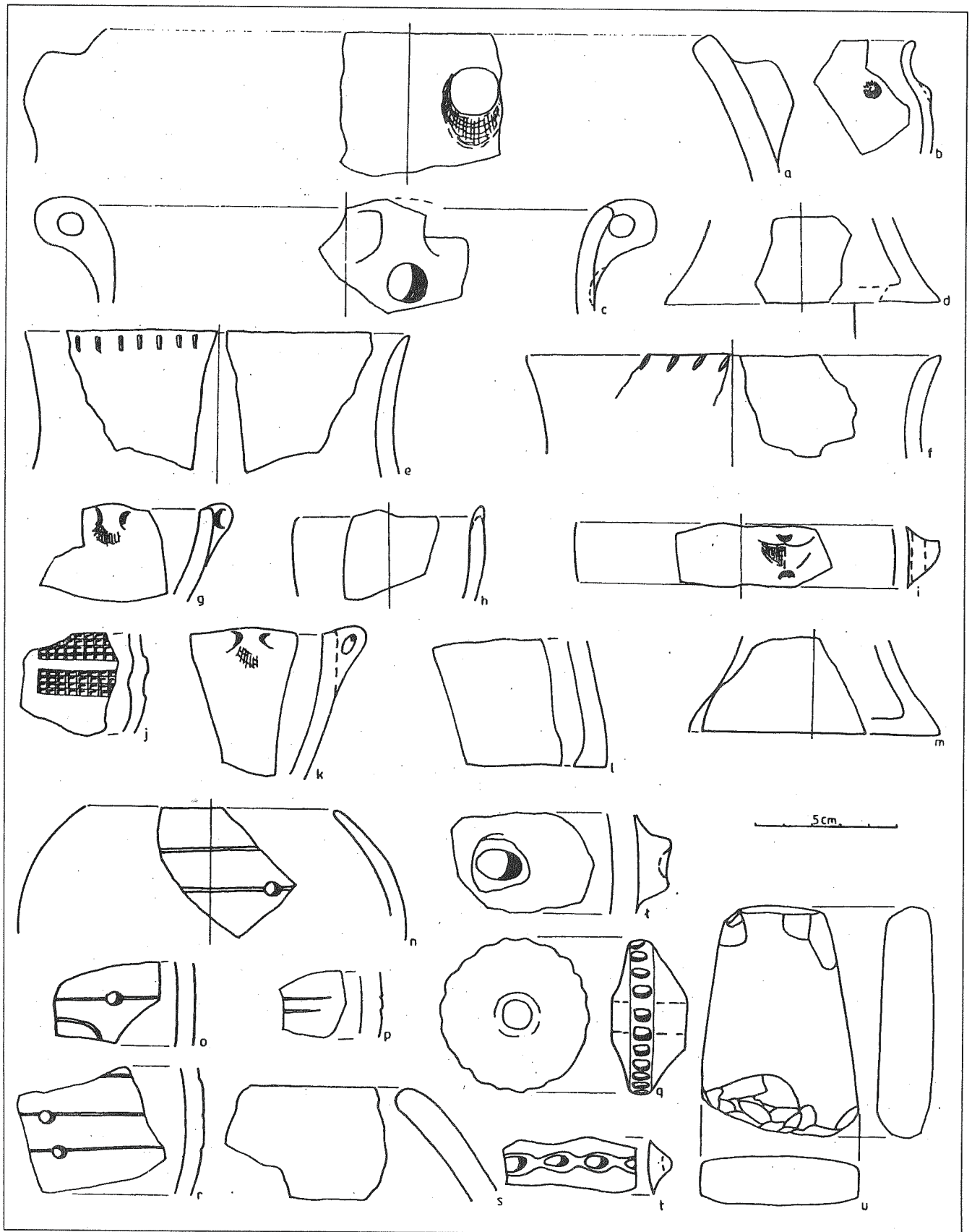
Ryc. 5. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Zabytki krzemienne kultury lubelsko-wołyńskiej (a—i) i kultury mierzanowickiej (j—l); góźcie: a—i — krz. czekoladowy, f, j — krz. wotyński, k, l — krz. naddniestrzański (nakrapiany)

Abb. 5. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Feuersteinfunde der Lublin-Wołyńien-Kultur (a—i) und der Mierzanowice-Kultur (j—l); wo: a—i — Schokolade-Feuerstein, f, j — Wołyńien-Feuerstein, k, l — Dnestr-Feuerstein (gesprenkelt)

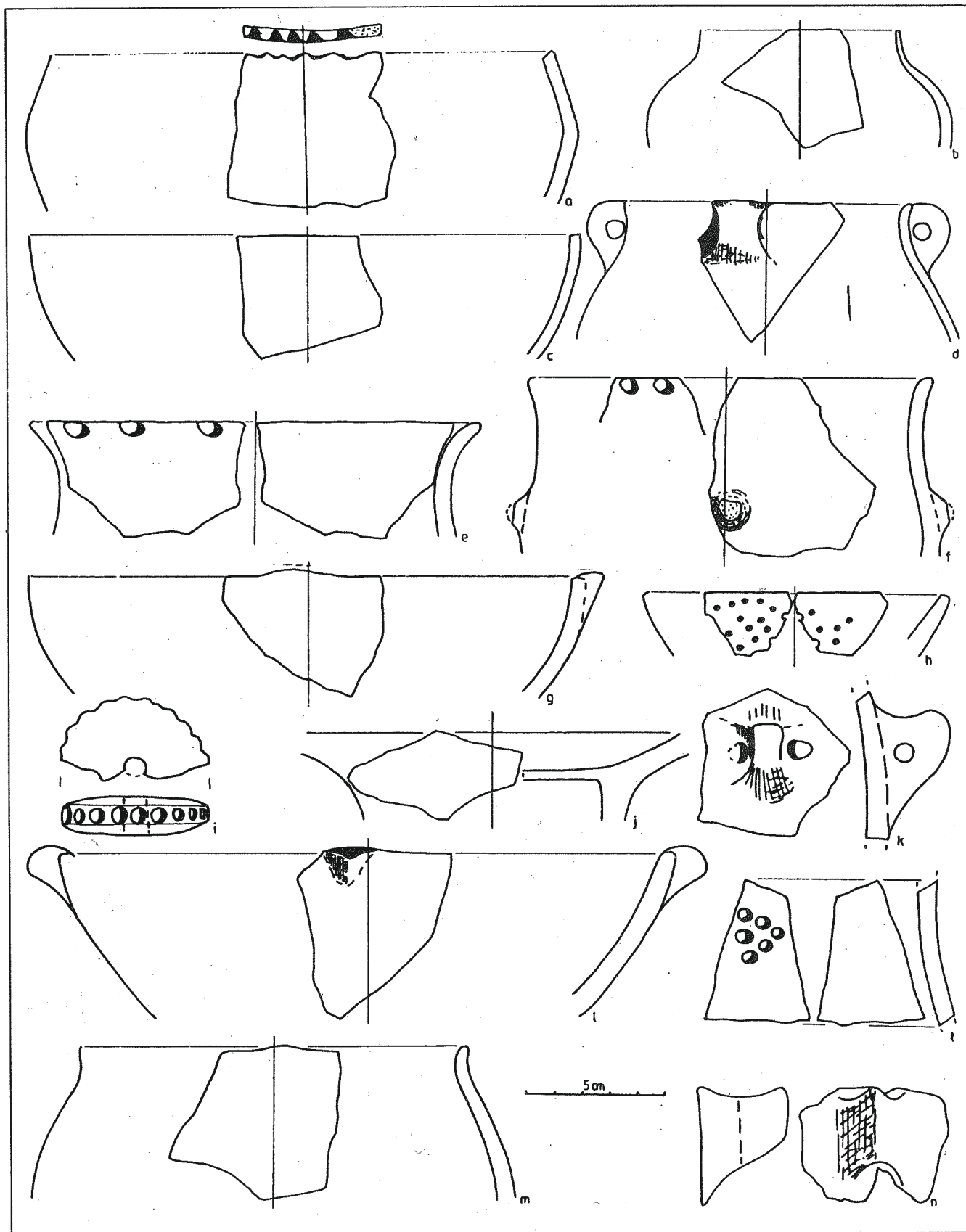
Ryc. 6. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Zabytki krzemienne kultury trzynieckiej (a — krz. naddniestrzański, b — krz. przepalony)

Abb. 6. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Feuersteinfunde der Trzynieck-Kultur (a — Dnestr-Feuerstein, b — durchgebrannter Feuerstein)

Ryc. 7. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Ceramika kultury wstęgowej rytej (l, n—p, r—t) i kultury lubelsko-wołyńskiej (a—m, q) oraz siekiera kultury lubelsko-wołyńskiej (u) z rogowca menilitowego (tzw. dynowskiego)

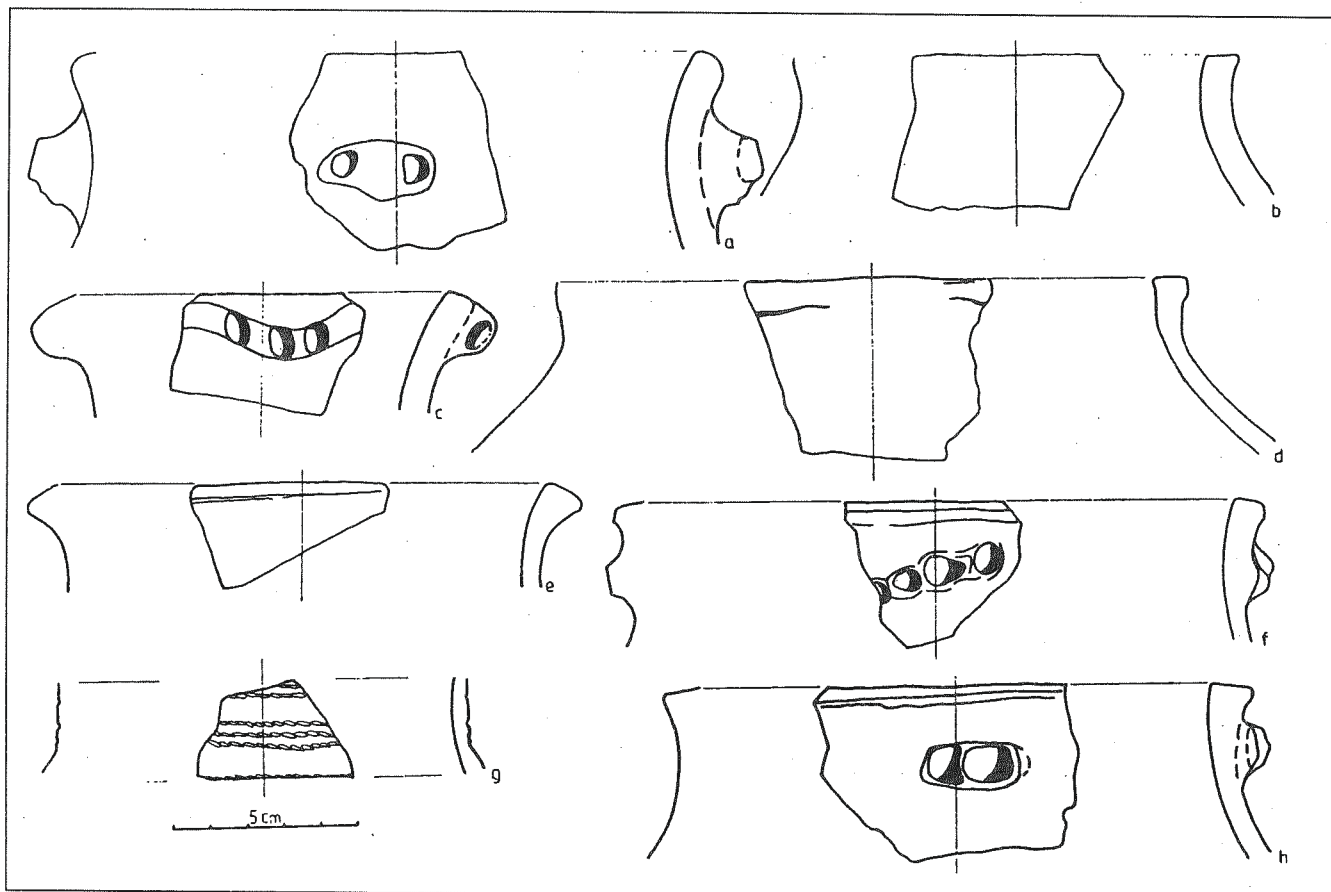
Abb. 7. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Keramik der Kultur der Linienbandkeramik (l, n—p, r—t) und der Lublin-Wolynien-Kultur (a—m, q) sowie die Axt der Lublin-Wolynien-Kultur (u) aus Menilitenhorstein (s. g. Dynów-Horstein)

Ryc. 8. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Ceramika kultury lubelsko-wołyńskiej.

Abb. 8. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Keramik der Lublin-Wolynien-Kultur

Ryc. 9. Kosina, woj. Rzeszów, stan. 35. Ceramika kultury mierzanowieckiej (a—d, f—h) i kultury trzcienieckiej (e)

Abb. 9. Kosina, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 35. Keramik der Mierzanowice-Kultur (a—d, f—h) und der Trzciniac-Kultur (e)

kowatymi zgrubieniami krawędzi (ryc. 8, g, l) lub z łukowatymi wyniesieniami nad wylewem (ryc. 7, h; 8, m). Nieliczne są też różnego rodzaju guzki umiejscowione z reguły w górnych partiach brzuśców (ryc. 7, a, b; 8, f), płytkie, okrągłe dołki ułożone w trójkąt, wierzchołkiem do dołu (ryc. 8, l), dołki palcowe u nasady ucha (ryc. 7, c). Zupełnie sporadycznie odkrywano dywanowe wątki odcisków wielozębnego grzebienia lub stempla (ryc. 7, j) oraz nie zawsze przekłute na wylot, wąskie otworki w ściankach naczynia (ryc. 8, h). Bardzo charakterystyczne są małe uszka, lekko wyniesione nad krawędź wylewu (ryc. 7, c, g, k; 8, d) oraz uszka w kształcie ptasiego dzioba (ryc. 7, i; 8, n) a także inne, blisko do nich nawiązujące (ryc. 8, k). Odciskami palców karbowano też obwody przęślików (ryc. 7, q; 8, i). Nie natrafiono na przekonywujące ślady malowania powierzchni naczyń farbami.

W całości nie zachowało się żadne naczynie. Zdołano jednak w mniejszym lub większym przybliżeniu zidentyfikować 31 form naczyń. Dominują wśród nich garnki esowate w profilu i często zdobione odciskami palców, paznokci lub stempli po wewnętrznej stronie krawędzi wylewów (ryc. 7, e, f; 8, e, f), misy półkoliste (ryc. 7, g, k; 8, c, g, l), oraz bliżej nie określone naczynia na pustych nóżkach (ryc. 7, d, l, m; 8, j, l). Rzadziej spotyka się czarki małe (ryc. 8, b) i duże (ryc. 8, m), amforki gruszkowate (ryc. 7, c; 8, d) oraz naczynia w kształcie połowy beczułki (ryc. 7, h)?

Wśród 28 narzędzi sklasyfikowanych w ramach kultury lubelsko-wołyńskiej tylko 2 okazy wykonane były z krzemienia wołyńskiego, podczas gdy pozostałe z czekoladowego (ryc. 2—5). Prawie wszystkie narzędzia wykonane zostały na półsurowcu wiórowym, mieszczącym się w szerokim przedziale kategorii metrycznych od „20” do „80” (por. A. Dzieduszycka-Machnikowa, J. Lech 1976, ryc. 31—32). Najbardziej typowe kategorie matryczne to „50” i „60”. Jest to charakterystyczny przykład inwentarzy tzw. „poprzelomowych”. Najdłuższy wiórowiec, wykonany z krzemienia wołyńskiego ma 158 mm długości.

Najliczniej reprezentowane są wiórowce i wióry retuszowane (40% — ryc. 2, a, b; 3, a; 4, a, d), w dalszej kolejności drapacze (24% — ryc. 2, d, e, h; 4, f; 5, c, f), półtylczaki (20% — ryc. 2, g; 4, b, c, e; 5, b), ryłce (12% — ryc. 2, c; 5, c, d) i przekłuwacz (4% — ryc. 5, i). Do szczególnie charakterystycznych cech tego krzemieniarstwa zaliczyć należy stosowanie retuszu rynienkowatego (np. ryc. 2, a), produkcję wiórowców obustronnych z „pazurowatymi” wierzchołkami (np. ryc. 2, a, b, g), oraz charakterystycznych półtylczaków (ryc. 4, c, e; 5, b).

Z kulturą lubelsko-wołyńską wiązać też trzeba siekiere z rogowca menilitowego (ryc. 7, u). Podobne formy siekier były całkiem pospolite w „klasycznych” i „rzeszowskich” fazach rozwoju kultury malickiej (S. Kadrow 1990a, s. 60, ryc. 22, a, i, j, k, l).

Pomimo pewnej specyfiki materiały zabytkowe kultury lubelsko-wołyńskiej ze stanowiska 35 w Kosinie blisko nawiązują do zespołu ze stanowiska 10 w Łańcucie tej samej kultury (S. Kadrow, E. Kłosińska 1989, s. 9—25). Wydaje się więc, że można je datować w podobny sposób, czyli współcześnie z rozwiniętą fazą kultury bodrokereszturskiej z początku III tys. conv bc.

Nieliczne materiały z wczesnego okresu epoki brązu łączyć należy z przełomem dwóch faz kultury mierzanowickiej: fazy proto- (kultury Chłopice -Vesele) — ryc. 9, b, d, g) oraz wczesnej (ryc. 9, a, c, f, h). Skromna podstawa źródłowa nie pozwala na rozstrzygnięcie kwestii czy mamy tu do czynienia z dwoma następującymi po sobie horyzontami osadnictwa, czy też z jednym horyzontem osadnictwa, w którym „na gorąco” chwytamy stan transformacji fazy protomierzanowickiej w fazę wczesnomierzanowicką. Materiałom ceramicznym kultury mierzanowickiej towarzyszyły zapewne niektóre ze znalezionych tu zabytków krzemienych (ryc. 5, i—k), wykonanych na surowcach wschodnich (wołyńskim i naddniestrzańskim).

Fragment sierpa obustronnego i grocik krzemienny (ryc. 6, a, b) wiązać raczej trzeba z obecnymi również na tym stanowisku śladami kultury trzcinieckiej (ryc. 9, e).

Wspomnieć tu należy także o tym, że na powierzchni stanowiska przed przystąpieniem do badań wykopaliskowych znaleziono bransoletę ze sztabki brązowej, dato-

waną na początki rozwoju grupy tarnobrzeskiej (S. Czopek 1990, s. 233—237, ryc. 1, b; 2).

Literatura

Czopek S.

1990 Nie publikowane zabytki brązowe z zasięgu grupy tarnobrzeskiej ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, „Spr. Arch.”, t. XLII, s. 233—241.

Dzieduszycka-Machnikowa A., Lech J.

1976 Neolityczne zespoły pracowniane z kopalni krzemienia w Sąsławie, Wrocław.

Kondracki J.

1978 Geografia fizyczna Polski. Warszawa.

Kadrow S.

1990a Osada neolityczna na stan. nr 16 w Rzeszowie na Osiedlu Piastów, „Spr. Arch.”, t. XLI, s. 9—76.

1990b The Rzeszów Settlement Microregion in Neolithic, „AAC”, t. XXIX, s. 33—70.

Kadrow S., Kłosińska E.

1989 Obiekt kultury lubelsko-wołyńskiej na stanowisku 10 w Łańcucie, woj. Rzeszów, „Spr. Arch.”, t. XL, s. 9—25.

Sławomir Kadrow

Die Siedlung der Lublin-Wolynien-Kultur auf der Fundstelle 35 in Kosina, Gemeinde loco, Wojewodschaft Rzeszów

Zusammenfassung

Die Sondierungsausgrabungsarbeiten auf der Fundstelle 35 in Kosina, auf dem Nordrand des Unterkarpatischen Urtales (Pradolina Podkarpacka), unweit vom Lösrand des Rzeszower Vorlandes (Podgórze Rzeszowskie) haben einen unzählreichen Stoff der Kultur der Linienbandkeramik (Notenphase), der Mierzanowice-Kultur

(Protophase und Frühphase) sowie der Trzciniec-Kultur und der Lausitzer Kultur, aber vor allem der Lublin-Wolynien-Kultur geliefert. Der Stoff der letzten Kultur stammt aus ihrer Spätphase, welche gleichzeitig mit der entwickelten Phase der Bodrokeresztur-Kultur verlief.

Im Steininventar dominiert Schockolade-Rohstoff.